

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Кафедра соціально-економічної географії та регіоназнавства
імені Костянтина Немця

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

В.о. декана факультету геології, географії, рекреації і туризму

Катерина КРАВЧЕНКО

2025 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ДЕМОГРАФІЧНІ ПРОБЛЕМИ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ»

рівень вищої освіти другий (магістерський)
галузь знань С – Соціальні науки, журналістика, інформація та міжнародні відносини
спеціальність С6 Географія та регіональні студії
освітня програма Економічна, соціальна географія та регіональний розвиток
вид дисципліни за вибором
факультет геології, географії, рекреації і туризму

2025 / 2026 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження Вченою радою факультету геології, географії, рекреації і туризму

«27» серпня 2025 року, протокол № 12

РОЗРОБНИК ПРОГРАМИ:

Катерина Юріївна СЕГІДА, д. геогр. н., професор, професор кафедри соціально-економічної географії і регіоназнавства імені Костянтина Немця

Програму схвалено на засіданні кафедри соціально-економічної географії і регіоназнавства імені Костянтина Немця
Протокол № 11 від «27» серпня 2025 р.

Завідувач кафедри

Людмила НЕМЕЦЬ

(підпис)

«27» серпня 2025 р.

Програму погоджено з гарантом освітньо-професійної програми «Економічна, соціальна географія та регіональний розвиток»

Гарант освітньо-професійної програми

Людмила КЛЮЧКО

(підпис)

Програму погоджено науково-методичною комісією факультету геології, географії, рекреації і туризму

Протокол від «27» серпня 2025 року № 7

Голова науково-методичної комісії

Юлія ПРАСУЛ

(підпис)

«27» серпня 2025 р.

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни “Демографічні проблеми в Україні та світі” складена відповідно до освітньо-професійної програми «Економічна, соціальна географія та регіональний розвиток» підготовки магістрів спеціальності С6 Географія та регіональні студії галузі знань С – Соціальні науки, журналістика, інформація та міжнародні відносини.

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни є сформувати у студентів розуміння сучасних демографічних процесів і викликів, що впливають на розвиток суспільства та економіки на національному й глобальному рівнях. Дисципліна спрямована на аналіз тенденцій народжуваності, смертності, міграції, старіння населення тощо, розуміння просторових та часових особливості демографічних проблем у світі та в Україні, їх причин та наслідків. Важливим аспектом є оцінка взаємообумовленості демографічного та соціально-економічного розвитку територій, державної демографічної політики, її ефективності та перспектив у контексті сталого розвитку

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни є оволодіння сучасними знаннями суспільно-географічних теорій і концепцій, їх застосування на різних просторових масштабах; розуміння тенденцій та принципів розвитку міст і регіонів, їх відображення у відповідних підходах до міського та просторового планування; розуміння на основі вивчення сучасного наукового дискурсу в суспільній географії процесів генерування нових ідей, креативності та самореалізації, взаємодії у глобальному міжнародному та вітчизняному інформаційному середовищі; оволодіння навичками виявляти, ставити, вирішувати суспільно-географічні проблеми та приймати обґрунтовані рішення в урбаністичних та регіональних дослідженнях; оволодіння навичками реферування, написання, презентації та оцінювання наукових робіт; вільне фахове спілкування та ведення наукової дискусії англійською мовою.

1.3. Кількість кредитів – 6

1.4. Кількість годин – 180

1.5. Характеристика навчальної дисципліни

За вибором	
денна форма навчання (малочисельна група)	
Рік підготовки	1-й
Семестр	2-й
Лекції	10 год.
Практичні	22 год.
Самостійна робота	148 год.

1.6. Перелік компетентностей, що формує дана дисципліна

За ОПІ «Економічна, соціальна географія та регіональний розвиток»

ЗК 1. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК 2. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ЗК 3. Здатність виявляти, ставити та вирішувати проблеми.

ЗК 4. Здатність приймати обґрунтовані рішення.

СК 1. Здатність до використання законів, теорій, концепцій і парадигм сучасної географії, історії розвитку географічних досліджень та ідей для дослідження природно- і суспільно-територіальних систем на різних рівнях просторової організації.

СК 2. Здатність до наукового аналізу сучасних проблем та особливостей взаємодії природи й суспільства із застосуванням принципів раціонального використання територіальних ресурсів, основ законодавства у сфері природокористування, міського та регіонального розвитку і планування територій для розроблення пропозицій з оптимізації природокористування та забезпечення сталого розвитку регіонів.

СК 5. Здатність здійснювати фахову оцінку програм, стратегій і планів розвитку територій, процесів глобалізації, регіоналізації та урбанізації у світі, проводити їхню геоecологічну й суспільно-географічну експертизу та моніторинг.

СК 6. Здатність застосовувати у професійній діяльності теоретичні знання і практичні навички системного аналізу і синтезу, географічного моделювання та прогнозування.

СК 7. Здатність застосовувати міждисциплінарні підходи при критичному осмисленні проблем природокористування, геопланування, міського та регіонального розвитку, рекреації та туризму, оцінювати можливі ризики, соціально-економічні та екологічні наслідки управлінських рішень у сфері природокористування, міського та регіонального розвитку.

1.7. Перелік результатів навчання, що формує дана дисципліна

Результати навчання для здобувачів ОПІ реалізуються у набутих знаннях про зміст, передумови та причини формування сучасних демографічних проблем у світі та в Україні; сутності та місця геодемографії в системі наук; особливостей збору та аналізу даних про населення, статистичний облік та обробка інформації; імплементації отриманих знань у різних сферах практичної діяльності; населення та його структуру, основні чинники та етапи заселення та формування розселенської мережі в регіонах світу та в Україні; розселення населення, населені пункти та системи розселення, їх розвиток, моделей просторового розвитку територій; відтворення населення та його складові, чинники їх змін та територіальні особливості, демографічний перехід, демографічну поведінку, демографічну безпеку; міграційні процеси, провідні їх чинники та найбільші напрями в світі; основні положення та принципи концепції сталого розвитку. Вміння аналізувати часові та територіальні особливості окремих демографічних процесів, визначати чинники та причини, оцінювати ситуацію та прогнозувати подальші зміни; складати геодемографічну характеристику територій різних ієрархічних рівнів, визначати ключові риси демографічного потенціалу, соціальної та демографічної безпеки, визначення витоків та наслідків наявних демографічних проблем (реалій); виконувати просторовий та часовий аналіз, прогноз і моделювання соціальних, міграційних, демографічних та розселенських процесів; розробляти шляхи регулювання соціальних, міграційних, демографічних та розселенських процесів на локальному, регіональному, національному та глобальному рівнях; застосовувати концепцію сталого розвитку – оцінка демографічних проблем у контексті глобальних цілей сталого розвитку, пошук шляхів гармонізації демографічних і соціально-економічних процесів.

За ОПШ «Економічна, соціальна географія та регіональний розвиток»

ПР01. Застосовувати набуті теоретичні знання та практичні навички для дослідження природно- і суспільно-територіальних систем на різних рівнях просторової організації.

ПР04. Здійснювати дослідження та/або провадити інноваційну діяльність з метою отримання нових знань, розроблення нових методів і процедур в географії та міждисциплінарних контекстах.

ПР05. Вміти виявляти, ставити та розв'язувати науково-прикладні проблеми, здійснювати критичну оцінку прийнятих рішень.

ПР07. Брати участь у розробленні програм та стратегій міського та регіонального розвитку, плануванні територій різного ієрархічного рівня.

ПР08. Здійснювати дослідження природно- і суспільно-географічних проявів розвитку геосистем у складних і непередбачуваних умовах, прогнозувати їхній розвиток, аналізувати альтернативи, оцінювати ризики та ймовірні наслідки.

ПР09. Проводити фахову оцінку програм, стратегій і планів розвитку територій, здійснювати їхню геоecологічну і соціально-економічну експертизу та моніторинг.

ПР11. Оцінювати можливі ризики, соціально-економічні та геоecологічні наслідки реалізації управлінських рішень у сфері природокористування, міського та регіонального розвитку, рекреації та туризму.

ПР12. Планувати й виконувати теоретичні та прикладні дослідження, робити обґрунтовані висновки, аналізувати та презентувати результати досліджень.

1.8. Пререквізити:

ОК 4 Суспільно-географічне прогнозування

ОК 5 Регіональні суспільно-географічні дослідження

ОК 7 Сталий розвиток міст та регіонів

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Тема 1. Сучасні концепції соціально-демографічного розвитку. Концепції якості населення. Концепції стабільності демографічних змін. Концепції пояснення та регулювання динаміки чисельності населення. Становлення геодемографії як науки. Місце та значення геодемографії серед інших наук. Структура геодемографії. Об'єкт і предмет дослідження геодемографії. Функції та завдання геодемографії, їх розширення як основа розвитку науки, розширення її предметно-об'єктної області. Поняттєво-термінологічний апарат. Методологічний інструментарій геодемографії. Демографічні коефіцієнти та їхня стандартизація. Джерела демографічної інформації та методи її обробки. Основні поняття та методологія демографічного прогнозування й моделювання: сутність, методи, етапи, задачі. Класифікація демографічних прогнозів. Методи оцінки чисельності населення. Прогнозування і моделювання соціальних, міграційних, демографічних та розселенських процесів. Діяльність ООН та інших міжнародних організацій у вивченні та статистичному обліку населення світу, регулюванні демографічних процесів. Напрями досліджень та прикладне значення геодемографічних досліджень. Основні поняття та сучасні концепти. Чисельність населення світу, головні особливості його розміщення. Етапи заселення, умови і чинники формування системи розселення населення. Регіональні особливості, причини та чинники розміщення населення, проблеми викликані його диференціацією. Поняття складу населення. Класифікація його за етнічними, національними, лінгвістичними та релігійними ознаками. Передумови їх становлення, визначення територіальних особливостей. Структурне

різноманіття населення як реалії сучасного світу. Переваги та загрози структурного різноманіття населення, можливі конфлікти та їх врегулювання. Основні поняття та сучасні концепції демографічного потенціалу, відтворювального потенціалу, людського потенціалу, людського капіталу. Ключові риси демографічного потенціалу. Якість населення. Відтворювальний потенціал. Діяльнісний потенціал. Система соціального управління відтворенням населення. Індекс якості населення. Рівень та якість життя населення. Система індикаторів. Безпека життєдіяльності населення. Національна та регіональна безпека. Соціальна та демографічна безпека. Особливості та складові геодемографічного потенціалу територій з урахуванням кількісних та якісних характеристик. Заходи регулювання соціальних, міграційних, демографічних та розселенських процесів на локальному, регіональному, національному та глобальному рівнях. Демографічна та міграційна політика. Моделі демографічної та міграційної політики, заходи її на національному, регіональному та локальному рівнях для формування людського потенціалу через нівелювання демографічних проблем.

Тема 2. Регіональні особливості демографічних проблем у світі. Проблема нерівномірного розподілу населення. Тенденції демографічних процесів. Проблема перенаселення. Проблема депопуляції населення. Тенденції структурних змін. Проблема старіння населення. Демографічна політика. Основні поняття та сучасні концепції розселення населення, системи розселення, територіальної організації населення. Соціальні та демографічні аспекти розселення населення. Соціальні функції поселень. Форми та чинники розселення. Міське та сільське розселення. Урбанізація як соціально-географічний процес, її основні етапи, тенденції та наслідки. Поняття та концепції світових міст. Особливості розселення населення у світі, моделі просторового розвитку територій та їх вплив на соціально-демографічні процеси. Основні поняття відтворення населення, демографічних процесів, структур, поведінки. Поняття народжуваності населення, чинники, геопросторові особливості. Поняття смертності населення, чинники, геопросторові особливості. Статеві-вікова та шлюбно-сімейна структура населення. Концепції соціально-демографічного розвитку, першого, другого та третього демографічних переходів. Моделі демографічної поведінки населення. Сучасні тенденції відтворення населення та демографічних процесів, їх складові, чинники їх змін та географічна обумовленість. Демографічна політика. Основні поняття міграції, міграційних процесів, міграційного переходу, міграційної поведінки. Концепції міграції населення. Моделі міграційної поведінки населення. Міграція населення, соціальні особливості та наслідки. Напрями міграційних процесів в світі, причини їх виникнення, соціально-економічні наслідки та геопросторові особливості. Особливості сучасних міграцій населення у світі. Проблема біженців та переселенців. Чинники трудової діяльності та міграційної поведінки населення. Трудові міграції. Вимушені міграції. Регіональна диференціація міграції. Проблеми міграції населення. Міграційна політика.

Тема 3. Регіональні особливості демографічних проблем в Україні. Проблема депопуляції населення. Демографічна криза. Проблема надвисокого рівня смертності. Проблема низького рівня народжуваності. Демографічні тенденції та особливості демографічної поведінки. Тенденції структурних змін. Проблема старіння населення. Проблема структурних диспропорцій населення. Форми та чинники розселення населення в Україні. Міське та сільське розселення України. Особливості розселення населення в Україні, моделі просторового розвитку територій та їх вплив на соціально-демографічні процеси. Поняття народжуваності населення, чинники, геопросторові

особливості в Україні. Поняття смертності населення, чинники, геопросторові особливості в Україні. Статеві-вікова та шлюбно-сімейна структура населення України. Прояви першого, другого та третього демографічних переходів в Україні. Моделі демографічної поведінки населення України. Сучасні тенденції відтворення населення та демографічних процесів, їх складові, чинники їх змін та географічна обумовленість в Україні. Демографічна політика в Україні. Міграція населення України, соціальні особливості та наслідки. Напрями міграційних процесів в Україні та світі, причини їх виникнення, соціально-економічні наслідки та геопросторові особливості в Україні. Міграційні процеси в Україні. Регіональна диференціація міграції. Вимушені переміщення українців. Проблеми міграції населення. Міграційна політика. Демографічні виклики та прогнози.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин					
	денна форма навчання					
	Усього	у тому числі				
л		п	лаб	інд	ср	
1	2	3	4	5	6	7
Тема 1. Сучасні концепції соціально-демографічного розвитку.	60	4	2			54
Тема 2. Регіональні особливості демографічних проблем у світі.	60	3	10			47
Тема 3. Регіональні особливості демографічних проблем в Україні	60	3	10			47
Усього годин	180	10	22			148

4. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Систематизація та практична імплементація сучасних концепцій соціально-демографічного розвитку	2
2	Регіональний вимір, чинники і наслідки перенаселення як глобального виклику	2
3	Регіональний вимір, чинники і наслідки депопуляції як глобального виклику	2
4	Регіональний вимір, чинники і наслідки старіння населення та структурних диспропорцій	2
5	Регіональний вимір, чинники і наслідки міграцій населення	2
6	Аналіз демографічних проблем обраної країни світу	2
7	Чинники, наслідки, структурно-динамічні та просторово-часові особливості надвисокого рівня смертності та наднизького рівня народжуваності в Україні	2
8	Чинники, наслідки, структурно-динамічні та просторово-часові особливості старіння населення та структурних перетворень населення України	2
9	Чинники, наслідки, структурно-динамічні та просторово-часові особливості міграцій населення України	2

10	Регіональний аналіз демографічних проблем обраного регіону України	2
11	Поточна контрольна робота	2
	Разом	22

5. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
		ДФЗО
1	Опрацювання теми: Методологічні основи геодемографії. Поняттєво-термінологічний апарат. Джерела демографічної інформації, демографічні дані та їх обробка. Методологічний інструментарій.	27
2	Опрацювання теми: Сучасні концепції соціально-демографічного розвитку. Концепції якості населення. Концепції стабільності демографічних змін. Концепції пояснення та регулювання динаміки чисельності населення.	27
3	Опрацювання теми: Регіональні особливості демографічних проблем у світі. Проблема нерівномірного розподілу населення. Тенденції демографічних процесів. Проблема перенаселення. Проблема депопуляції населення. Тенденції структурних змін. Проблема старіння населення. Демографічна політика.	47
4	Опрацювання теми: Регіональні особливості демографічних проблем в Україні. Проблема депопуляції населення. Демографічна криза. Проблема надвисокого рівня смертності. Проблема низького рівня народжуваності. Демографічні тенденції та особливості демографічної поведінки. Тенденції структурних змін. Проблема старіння населення. Проблема структурних диспропорцій населення.	47
	Разом	148

6. Індивідуальне завдання

Не передбачено

7. Методи навчання

Пояснювально-ілюстративні, репродуктивні, проблемного викладу, частково-пошукові, дослідницькі методи. Навчання здійснюється шляхом проведення лекцій, практичних занять, а також самостійної роботи студентів. На лекціях викладаються ключові положення та складні моменти навчального матеріалу. Під час практичних занять проводяться виконання практичних вправ, обговорюються результати, заслуховуються самостійно підготовлені виступи та проводиться групова дискусія. Навчальна дисципліна викладається із використанням LMS Moodle. Заняття проводяться у Zoom.

8. Методи контролю

Система контролю передбачає опитування, обговорення та дискусію, проведення різних форм контролю, серед яких поточний і підсумковий. Поточний контроль роботи студентів

включає оцінку за семінарські заняття, самостійну роботу, контрольну роботу. Підсумковий контроль здійснюється у формі заліку. Для проведення контролів використовуються LMS Moodle з автентифікацією здобувача у режимі відеоконференції з аудіо- і відео- фіксацією.

Здобувачу можуть бути зараховані результати неформальної освіти, а саме у разі наявності у здобувача результатів неформальної освіти, здобутих шляхом проходження професійних курсів/тренінгів, професійних стажувань, здобуття громадянської освіти, онлайн освіти, онлайн-курсів на провідних освітніх платформах (зокрема Дія.Освіта <https://osvita.diia.gov.ua/>, www.coursera.org, <http://www.prometheus.org.ua/> та інші). Комісія кафедри може ухвалити рішення про зарахування відповідних результатів навчання. Умовами зарахування є: відповідність змісту й результатів навчання, визначених у сертифікаті/свідоцтві, програмним результатам навчання дисципліни; відповідності компетентностей, набутими під час курсу, цілям та результатам навчання дисципліни; підтвердження проходження курсу офіційним документом (сертифікат, свідоцтво тощо); визначення кількості балів, що підлягають зарахуванню, відповідно до шкали оцінювання навчальних досягнень здобувачів в університеті; прийняття рішення кафедрою або уповноваженою комісією на основі аналізу поданих матеріалів. Рішення про визнання результатів неформальної освіти приймається на засіданні кафедри (або уповноваженою комісією) та оформлюється відповідним протоколом.

9. Схема нарахування балів

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання										Підсумков а (залікова) робота	Сума		
Т 1	Т 2					Т 3						Поточна кр	Разо м
П 1	П2	П3	П4	П5	П6	П7	П8	П9	П10				
4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	20	60	40	100

Т 1, Т 2, ... – теми

П 1, П 2 ... – практичні заняття

Для допуску до складання підсумкового контролю (заліку) здобувач вищої освіти повинен набрати не менше 20 балів з навчальної дисципліни під час поточного контролю, самостійної роботи.

Дистанційний курс «Демографічні проблеми в Україні та світі» на LMP Moodle <https://moodle.karazin.ua/course/view.php?id=17308>

Критерії оцінювання навчальних досягнень

Практичне заняття – 4 бали: виконані вправи, доповіді за темами – 3 бали; відповіді на запитання, участь у дискусії – 1 бали. 0 балів – робота не виконана, 1-2 бал – виконана частково, відтворена інформація з Інтернет, знання фрагментарні та поверхові; 3 бали – завдання виконано повністю, робота містить окремі помилки, знання достатні; 4 бали – завдання виконано повністю, висновки обґрунтовані, знання свідчать про високий рівень підготовки.

Поточна контрольна робота, передбачена навчальним планом – 20 балів: тестові завдання – 10 балів (кожна правильна відповідь – 1 бал), питання, що передбачають розгорнуті відповіді – 10 балів (два питання по 5 балів кожне)

Підсумкова (залікова) контрольна робота – 40 балів: 20 балів: тестові завдання – 20 балів (кожна правильна відповідь – 1 бал), питання, що передбачають розгорнуті відповіді – 20 балів (чотири питання по 5 балів кожне).

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка
	для дворівневої шкали оцінювання
90 – 100	зараховано
70-89	
50-69	
0-49	незараховано

10. Рекомендована література:

Основна література:

1. Niemets, L., Sehida, K., Kravchenko, K., Telebienieva, I., & Pohrebskyi, T. (2020). Регіональні системи розселення в Україні: особливості розвитку в умовах реформи децентралізації. Часопис соціально-економічної географії, 29, 6-17. <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2020-29-01>
2. Sehida K., Niemets L., Pohrebskyi T., Niemets K. et al. (2020) Formation of human potential of the region in the conditions of demographic crisis (on the example of regions of Ukraine). Proceedings of the 36th International Business Information Management Association Conference (IBIMA) (Granada, Spain, 4-5 Nov., 2020). 2020. P. 1740–1750. URL : [https://ibima.org/accepted-paper/formation-of-human-potential-of-the-conditions-of-demographic-crisis-on-the-example-of-regions-of-ukraine/](https://ibima.org/accepted-paper/formation-of-human-potential-of-the-region-in-the-conditions-of-demographic-crisis-on-the-example-of-regions-of-ukraine/)
3. Sehida, K. Y. (2021). Методичні основи визначення впливу структурних чинників демографічних процесів. Проблеми безперервної географічної освіти і картографії, (32), 72-80. <https://doi.org/10.26565/2075-1893-2020-32-08>
4. Гудзеляк І. Географія населення: Навчальний посібник / І. Гудзеляк. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008. – 232 с.
5. Джаман В. О. Демогеографія: Навчальний посібник / В. О. Джаман, В. П. Круль, Г. Я. Чернюх. – Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. – Чернівці: «Рута», 2002. – 159 с.
6. Джаман В. О. Регіональні системи розселення: демографічні аспекти. – Чернівці, Рута, 2003. – 392 с.
7. Етнографія України: навчальний посібник для студ. ВНЗ / За ред.. С.А. Макарука. – 2-ге вид., перероб. та доп. – Львів.: Світ, 2004, - 520с.
8. Етнонаціональні процеси в Україні: історія та сучасність. - К. Гол. ред.. літ. мовами нац. меншин України, 2001. – 424 с.
9. Заставецька О. В. Географія населення України: Навчальний посібник / О. В. Заставецька, Б. І. Заставецький, Д. В. Ткач. – Тернопіль. – 2003. – 149 с.
10. Крисаленко В.С. Динаміка населення: Популяційні, етнічні та глобальні виміри: Монографія. – К.: - НІСД, - 2005. 368 с.

11. Населення України. Імперативи демографічного старіння. – К.: ВД «АДЕФ-Україна», 2014. – 288 с.
12. Прибиткова І. М. Основи демографії: Посібник для студентів гуманітарних і суспільних факультетів вищих навчальних закладів / - К.: АртЕк, 1995. – 256 с.
13. Топчієв О. Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методики: Навчальний посібник. - Одеса: Астропринт, 2005. – 632 с.

Допоміжна література:

1. Becker G. S. Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis with Special Reference to Education / G. S. Becker – Chicago, London: The University of Chicago Press, 1992. – 361 p.
2. Caldwell J.C. Toward A Restatement of Demographic Transition Theory // Population and Development Review, 1976 Vol. 2, n° 3-4 (Sep.–Dec., 1976), p. 321-366.
3. Deding M. Spatial mobility and commuting: the case of two-earner households / M. Deding, T. Filges, J. Omerren // Journal of Regional Science – 2009 – Vol. 49. –No. 1 – P. 261–287.
4. Delivering on the Europe 2020 Strategy. Handbook for Local and Regional Authorities. CoR: 2nd Edition. – 2014. – 84 pp.
5. Demographic change as a future challenge for cities in East Central Europe / A. Steinführer, A. Haase // Swedish Society for Anthropology and Geograph http://shrinking.umsriate.fr/Ressources/Intro/STE_07.pdf
6. Demographic Transition: An Historical Sociological Perspective by the University of Michigan
http://www.globalchange.umich.edu/globalchange2/current/lectures/pop_socio/pop_socio.html
7. Elizbarashvili, N., Niemets, L. M., Meladze, G., Sehida, K. Y., Lohvynova, M. O., Meladze, M., & Sidamonidze, D. (2020). Вимушені міграції Грузії та України: причини виникнення, особливості процесу, наслідки для країн. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, серія «Геологія. Географія. Екологія», (52), 139-155. <https://doi.org/10.26565/2410-7360-2020-52-11>
8. Fellman J. Human geography. Landscapes of human activities / Fellman J. Getis A., Getis J. – 7 th edition. – New York: McGraw-Hill, 2003. – 576 p.
9. Fisher R. A. The genetical theory of natural selection / R. A. Fisher. – N.-Y.: Dover Publications. 1930. – 291 p.
10. Huffman W.E. Migration, fixed costs, and location-specific amenities: A hazard analysis for a panel of males / W.E. Huffman, T. Feridhanusetyawan // American Journal of Agricultural Economics. – 2007. – Vol. 89. – No. 2. – P. 368-382.
11. Lesthaeghe R. Second Demographic Transition in the US: Exception or Textbook Example [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sdt.psc.isr.umich.edu/pubs/presentations/us_sdt_basic.pdf
12. Niemets L., Lohvynova M., Sehida K., Husieva N. et al. (2019) Modern challenges of external labor migration in Ukraine. Proceedings of the 34 International Business Information Management Association Conference (13-14 Nov., 2019, Madrid, Spain). 2019. P. 516-528 <https://ibima.org/accepted-paper/modern-challenges-of-external-labor-migration-in-ukraine/>
13. Niemets L. Demographic potential as the basis for social and economic development / L. Niemets, K. Segida, N. Guseva // Економічний часопис – XXI. – № 3-4 (1). – Київ, 2015. – С. 93-95.
14. Russel King The role of gender in the South European immigration model [Електронний ресурс] / King Russel, Zontini Elisabetta – Режим доступу: <https://www.raco.cat/index.php/papers/article/viewFile/%2025564/25398>.

15. Schultz T. Investments in Human Capital / T. Schultz // The American Economic Review. March 1961. – № 51 (1). – P. 9–27
16. Грицевич В.С. Математико-географічні основи менеджменту демографічною ситуацією регіону // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Регіон 2007 стратегія оптимального розвитку» (17-18 квітня 2007 року, м. Харків) / Гол. ред.. колегії В.С. Бакіров. - РВВ Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна, Харків 2007. С. 28-31.
17. Демографічна ситуація та формування сімейної політики в країнах Європейського Союзу [Електронний ресурс] / В. В. Дерєга – Режим доступу: http://www.confcontact.com/2012_11_29/1_derega.htm.
18. Дорошенко Л. С. Демографія: Навчальний посібник для вузів / Л. С. Дорошенко. – К.: МАУП, 2005. – 111 с.
19. Комплексний демографічний прогноз України на період до 2050 р. (колектив авторів) / За ред. чл.-кор. НАНУ, д. е. н., проф. Е. М. Лібанової. – К.: Український центр соціальних реформ, 2006. – 138 с.
20. Курило І. Демографічні процеси і структури в Україні: регіональні особливості / І. Курило // Актуальні проблеми регіональної економіки – Вип.10 – Том.2. – 2014. – С.138-145
21. Курило І.О. Здоров'я і тривалість життя літнього населення в Україні: тенденції та деякі їх фактори / І. Курило // Демографія та соціальна економіка– № 2 (20). – 2013. – С. 102-114.
22. Людський розвиток в Україні. Модернізація соціальної політики: регіональний аспект (колективна монографія) / за ред. Е.М. Лібанової; Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України. – К., 2015. – 254 с.
23. Людський розвиток в Україні: мінімізація соціальних ризиків (колективна монографія) / За ред. Е.М.Лібанової. – К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В.Птухи НАН України, Держкомстат України, 2010. – 496 с.
24. Малиновська О. А. Внутрішня міграція та тимчасові переміщення в Україні в умовах політичних та соціально-економічних загроз [Електронний ресурс]: [аналітична записка] / О. А. Малиновська. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/vnutrishnya_migratsia-45aa1.pdf.
25. Малиновська О. А. Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії: монографія / О. А. Малиновська. – К.: НІСД, 2018. – 472 с.
26. Малиновська О.А. Міграція зовнішня (міждержавна) [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Migratsiya_zovnishnya.
27. Міграційна криза в ЄС – статистика та аналіз політики [Електронний ресурс] // Cedos – Режим доступу: <https://cedos.org.ua/uk/articles/migratsiina-kryza-v-yes-statystyka-ta-analiz-polityky>.
28. Немець Л. М., Сегіда К. Ю., Немець К. А. Демографічний розвиток Харківського регіону: монографія / Л. М. Немець, К. Ю. Сегіда, К. А. Немець. – Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. – 200 с.
29. Пальян З. О. Демографічна статистика: Навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни / З. О. Пальян. – К.: КНЕУ, 2003. –
30. Пилипенко І. О. Методики суспільно-географічних досліджень (на матеріалах Херсонської області): Навчальний посібник / І. О. Пилипенко, Д. С. Мальчикова. – Херсон: ПП Вишемирський В.С., 2007. – 112 с.
31. Сегіда К. Ю. Методичні основи геодемографічного прогнозування / К. Ю. Сегіда // Проблеми безперервної географічної освіти і картографії: Збірник наукових праць. – Вип.24. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2016. – 146 с. – 109 – 117.

32. Сегіда, К., & Карайченцева, Г. (2021). Внутрішні чинники геодемографічного процесу (на прикладі народжуваності в регіонах України). Часопис соціально-економічної географії, 30, 85-94. <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2021-30-09>

33. Сегіда, К., & Карайченцева, Г. (2022). Сучасні тенденції та чинники народжуваності в Україні: регіональний вимір. Часопис соціально-економічної географії, 33, 38-51. <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2022-33-05>

34. Яворська В. В. Геодемографічні процеси і геодемографічні райони Українського Причорномор'я: Методологічні і методичні проблеми: Монографія / В. В. Яворська. – Одеса: Астропринт, 2007. – 208 с.

Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення

1. Eurostat [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/main/home>.
2. Global Trends: Forced Displacement [Електронний ресурс] // UNHCR. – 2017. – Режим доступу: <http://www.unhcr.org/statistics/unhcrstats/5943e8a34/global-trends-forced-displacement.html>.
3. International Labor Organization [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ilo.org/global/lang--en/index.htm/>.
4. The world factbook [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/>.
5. UNFPA State of world population in 2019 [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/UNFPA_PUB_2019_EN_State_of_World_Population.pdf.
6. United Nation Population Division [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/data/estimates2/estimates.shtml>.
7. База даних міжнародної організації міграцій [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://migrationdataportal.org/>
8. Державна служба статистики України <http://www.ukrstat.gov.ua/>
9. Інформаційний портал Організації об'єднаних націй [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org>
10. Міжнародна організація міграцій [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.iom.int/>
11. Результати Всеукраїнського перепису населення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrcensus.gov.ua>
12. Світова статистика [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.worldometers.info>
13. Our world in date [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ourworldindata.org/>
14. Дистанційний курс «Демографічні проблеми в Україні та світі» на LMP Moodle <https://moodle.karazin.ua/course/view.php?id=17308>